

תוכן עניינים

מבוא.....	עמ' 4
סקירת ספרות.....	עמ' 5
מגדר.....	עמ' 5
סטריאוטיפים מגדריים.....	עמ' 6
מגדר ותעסוקה- מקצועות 'נשיים' ומקצועות 'גבריים'.....	עמ' 7
סגנונות מנהיגות.....	עמ' 9
סגנונות מנהיגות ומגדר.....	עמ' 10
פמיניזציה של החינוך.....	עמ' 11
ניהול בתי ספר.....	עמ' 13
ניהול בתי ספר ומגדר.....	עמ' 16
מתודולוגיה.....	עמ' 18
גישת המחקר.....	עמ' 18
אוכלוסיית המחקר.....	עמ' 18
כלי המחקר.....	עמ' 18
מהלך המחקר.....	עמ' 19
ניתוח הנתונים.....	עמ' 19
אתיקה.....	עמ' 19
ממצאים.....	עמ' 27
תמה ראשונה : הקשר בין סגנון ניהול ומגדר.....	עמ' 20
תמה שנייה : תפישת השוויוניות במערכת החינוך.....	עמ' 27
תמה שלישית : תפישת המנהיגות הרצויה.....	עמ' 27
תמה רביעית : השפעת המנהל על המורה.....	עמ' 29
דיון ומסקנות.....	עמ' 31
רשימת מקורות.....	עמ' 33
תקציר באנגלית.....	עמ' 38
נספחים.....	עמ' 39

מבוא

הספרות על תפקידי מגדר ומנהיגות מניחה כי בשונה מנהיגים (גברים) מנהיגות חשופות להתנגשות בין הזהות המגדרית לזהות המנהיגותית. מקור ההתנגשות הוא בציפיות השונות המיוחסות לכל אחד מהתפקידים המגדריים- בעוד שמצופה מנשים שיציגו ערכים "קהילתיים" המתארים דאגה בסיסית לרווחת האחר, הציפייה מגברים היא להפגנת מאפיינים "אגניטיים" כמו אגרסיביות, אמביציה, דומיננטיות, עצמאות וביטחון עצמי (Kark & Eagly, 2010). ואכן, בשני העשורים האחרונים התפתחה ספרות ענפה העוסקת בבחינת הדמיון והשוני של סגנונות הניהול של גברים ונשים, על רקע בחינת ההתאמה בין סגנון הניהול המגדרי לבין מאפייני הארגונים בתקופה הפוסט מודרנית.

מנהיגות בחינוך היא נושא מרתק שנחקר רבות בשנים האחרונות. מנהלים ממלאים תפקיד חשוב ומרכזי בבית הספר. במחקר החינוך נתפס המנהל כבר שנים רבות כמנהיג, שמנהיגותו תלויה בתכונות ובכישורים אישיים, ולא רק במיומנויות ובידע מקצועי נרכשים הקשורים למילוי משימותיו. לטענתו של פרידמן (2013) במקרה של מנהלי בתי-ספר, העומדים בראש הפירמידה הארגונית ונושאים באחריות הפדגוגית והארגונית על בית-הספר, רכיב המנהיגות מרכזי ביותר בתפקודם. מכיוון שכך, היבט המנהיגות הוא רב חשיבות בנוגע למנהל בית-ספר, ומחקרים רבים עסקו בסוגיית מנהיגותו של מנהל בית-הספר. בעוד שהוגי דעות חלוקים ביניהם אודות מהותה של המנהיגות והגדרתה, הרי שאין חולק על חשיבותה לארגון החינוכי. מחקרים רבים ודוחות של מנהלים, מפקחים ואנשי משרד החינוך הצביעו על כך, שמנהיגות חינוכית היא גורם משמעותי המשפיע על האפקטיביות של בית הספר, הצלחתו והיכולת לשפרו. הדרך שבה המנהיגות פועלת קריטית להצלחת בית הספר (אופלטקה, 2015). עד שנות ה-90 של המאה ה-20, עדיין נחשב תחום ניהול בתי הספר במדינות מערביות רבות כתחום גברי. בעקבות הגל השני של התנועה הפמיניסטית בשנות ה-70 וה-80, התעוררה סוגיית גבולות המגדר בבתי הספר ועלו שאלות בדבר האופן בו בית הספר מעצב זהות מגדרית בקרב התלמידים (Gill & Arnold, 2015). נמצא, כי גברים, עדיין מנהלים ונשים מלמדות וכי מורים החזיקו, באופן קוהרנטי, בתפיסות מסורתיות כלפי יכולות של גברים ונשים (Whitehead, 2001). למרות שנשים מהוות את רוב המועסקים בענף, הן נמצאות מתחת לגברים בכל הנוגע למדרג ארגוני.

מתוך כך, מטרת העבודה הנוכחית הינה לבדוק את תפיסותיהם של מורים ומורות בבית ספר תיכון לגבי מאפייני סגנונות הניהול והמנהיגות של גברים ונשים ומהו סגנון הניהול והמנהיגות העונה טוב יותר על מאפייני הארגון הבית ספרי בתקופתנו. שאלות המחקר מבקשת לבדוק: כיצד תופסים מורים ומורות בבית ספר תיכון את מאפייני סגנונות הניהול והמנהיגות של גברים ונשים, וכן מהם רכיבי סגנון הניהול והמנהיגות המועדף בניהול בית ספר בימינו? הפרק הראשון יציג סקירת ספרות אשר תעסוק בנושאים הנוגעים למנהיגות ומגדר, הפרק השני יציג את מתודולוגיית המחקר, בפרק השלישי יוצגו ממצאי ניתוח הראיונות ולבסוף יידונו מסקנות המחקר בזיקה לסקירת הספרות תוך דיון במגבלותיו והשלכותיו.

סקירת ספרות

סקירת ספרות זו תציג רקע תיאורטי אודות סטריאוטיפים בכלל וסטריאוטיפים מגדריים בפרט, הקשר בין מגדר וסגנונות ניהול, ניהול בית ספר ומאפייניו והקשר של ניהול בית ספר למגדר.

מגדר

בעשורים האחרונים, תיאוריות קוויריות ופמיניסטיות מספקות טענות שהופכות על פיה את ההנחה התרבותית כי המגדר הוא פועל יוצא של המין הביולוגי (Butler 1990). לפי באטלר, המגדר הוא פרקטיקה ביצועית ופרפורמטיבית (performative), ואינו מאפיין קבוע, יציב ואחיד אשר נתון מראש ע"י המין. זהות מגדרית עבור בטלר אינה קשורה או נבנית על מהות פנימית הקודמת לשיח החברתי, אלא תוצר של פעולות והתנהגות שמוכתבים על ידי הכוח של מוסכמות חברתיות. הפרקטיקות מבנות ומחזקות את ההשתייכות לקטגוריות המין. עצם הביצועיות (performativity) של המגדר יוצרת מראית-עין של זהות מגדרית יציבה ומהות "טבעית" של מין, שקודמת למגדר, אך למעשה הוא מוכתב על-ידי התרבות ההטרו-נורמטיבית (Butler 1990). הפרקטיקות הביצועיות של המגדר כוללות פעולות בשפה, טקסים ואקטים שמבוצעים באמצעות הגוף (Butler 2003). אחת הדוגמאות הקנוניות שנתנה באטלר לביצועיות של המגדר הינה הופעת דראג שמדגישה את המשחק ואת החיקוי של ההתנהגויות ה"מתאימות" למגדר "השני". דוגמא נוספת מדגימה כיצד הפרפורמנס המבוצע על-ידי נשים חסרות בית, מאפשר חריגה מהתפקידים המגדריים. מחקר זה, שנעשה בחמש ערים גדולות בארה"ב ובבריטניה, מצא כי הנשים "משחקות" פרקטיקות של גבריות או חסרות-מגדר (genderless) כדי להימנע ממצבים מסוכנים, ולייצר לעצמן יותר בטחון במרחב הציבורי בו הן שורדות; הן קראו להתנהגות זו "לשחק את המשחק".

ההתפתחות הנורמלית של זהות מגדרית מבוססת על ההנחה שמגיל צעיר ילדים/ות ייצרו תפישה עצמית-גרעינית של מגדר יחיד, יציב וקוהרנטי (core gender identity) שישאר קבוע לאורך כל חייהם. מחקרים מראים שגורמים שונים והטרוגניים משפיעים על הבניית הזהות המגדרית, ובכל זאת, רוב האנשים מפתחים/ות מגיל הילדות המוקדמת תפישה ברורה של זהות מגדרית (Spence 1993). הנחת המוצא היא שהמגדר צריך ליפול לתוך אחת משתי קטגוריות: אישה או גבר. בהגדרה זו מוכללות שתי הנחות בסיס. ההנחה הראשונה הינה כי הרצון הטבעי והתקין של בני-אדם הינו להשתייך למגדר אחד ויחיד, אשר בא על-חשבון הרצון להשתייך למגדר "השני". ההנחה השנייה הינה כי אינדבידואלים/ות עבורם הדבר אינו נכון יחוו דיספוריה מגדרית, כלומר, מתח ומצוקה נפשית, הנובעים מהפער בין הגוף (החיצוני) להזהות (הפנימית) (Cohen-Kettenis et al. 2006).

תהליך רכישת אופייני הג'נדר, אשר הופך ילדים וילדות לגבריים ולנשיות, מתחיל כבר מגיל מאד צעיר. כחלק מתהליך זה, כבר מרגע הלידה ניתן להבחין בציפיות חברתיות-תרבותיות שונות מהרך הנולד, אשר כוללות התייחסות מובחנת לכישורים, לתפיסה העצמית ולתכונות אישיות, בהתאם לג'נדר. כלומר, משלב מוקדם מאד, ההורים והחברה מצפים מילדים לפתח מיומנויות, להמשיג את עצמם ולייחס כלפי עצמם וכלפי האחרים ייחוסים אישיותיים בצורה שתואמת למינם, בהתאם לתרבות בהם חיים. Bem (1977) מסבירה שההתייחסות הדיפרנציאלית לבני אדם על פי מינם מתחילה בילדות. כבר בגילאים צעירים ביותר, ישנה אבחנה ברורה בין ילדים וילדות ביחס לצעצועים, בגדים והתנהגויות. בתהליך הסוציאליזציה, מקנים לבנים ולבנות מיומנויות ומשפיעים על תפיסת העצמי שלהם, כך שתהיינה בהתאמה לתפיסה התרבותית של המין הביולוגי. וכך, כפי שהמין מכתוב את הזהות המגדרית, כך גם מוכתבים תפקידי המגדר.